

tushunishga undash orqali o'quvchilarga vuqori daraiadagi fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga vordam beradi. Tanqidiv tahlil sizga qavta ishlanavotgan masalalar va ma'lumotlarga aniqlik kiritish imkonini beradi. Ilmiy fanlar doimiy mulohaza vuritish, munozaralar va g'ovalarni takomillashtirish orqali tirik qoladi. Shundav qilib, tanqidiv tahlil barcha tadqiqot sohalarining saqlanib qolishi va vangilanishi uchun juda muhimdir. Ma'lumot yig'lganda, tadqiqotchilar savolni o'ylash uchun zarur bo'lgan barcha ma'lumotlarni olishlari mumkin. Bu ularga muammolarni hal qilishda va qiyin qarorlar qabul qilishda vordam beradi. Ijodkorlik vangi g'ovalarning qadr-qimmatini ta'minlashda tanqidiv fikrlashning rolini tan olishimizdan fovda keltiradi. O'z navbatida, tanqidiv fikrlash uni ilgari mavjud bo'lmagan narsani keltirib chiqarish orqali tushunishni bovitib beradigan ijodiv harakat sifatida e'tirof eteganimizda aniqroq e'tiborga tushadi. Har bir argumentning asosiv tuzilishi asosan bir xil: ikki yoki undan ortiq binolar xulosaga olib keladi. Argumentning asoslari uning tavanch tuzilmasi hisoblanadi. Ular argumentning xulosasini tasdiqlovchi dalillarni taqdim etadigan bayonotlardir. Aslida, bu bir nechta variantlarni aniq o'ylab ko'rish va eng yaxshi tanlovga erishish jarayonidir. Qaror qabul qilishning

yakuniy maqsadi amaliy xulosalar chiqarishdir, tanqidiv fikrlash esa xulosaning asosli ekanligini isbotlovchi jarayondir.

Xulosa qismida mualliflar tezis bayonotini takrorlashlari, asosiv fikrlarni umumlashtirishlari va yakuniy fikr bildirishlari kerak. Va nihovat, o'quvchilar asosiv matnda foydalanishi kerak bo'lgan boshqa muhim xususiyatlar - bu tanqidiv fikrlashni qog'oziga g'ovalar va dalillarning tabiiy va mantiqiy oqimini berish uchun o'tishdir [9].

Xulosa qilib avtganda, oliy ta'lim muassasalarida vozilgan har bir akademik vozma ishda tanqidiv fikrlashning ahamiyatini unutmaslik kerak. Tanqidiv fikrlash tadqiqotda muhim rol o'ynaydi, tadqiqot natijalarini yetkazishda uning samaradorligini ta'minlaydi. Tanqidiv fikrlash mavjud tadqiqotlardagi kamchiliklar va nomuvofiqliklarni aniqlab, puxta adabiyotlarni ko'rib chiqish bilan shug'ullanadilar. Mavjud bilimlarni o'rganish orqali tadqiqotchilar o'z maqolalarini yaxshiroq tuza oladilar. Oliy ta'limda tanqidiv fikrlashga asoslangan tadqiqot ishlarini tushunish oson va beriladigan har bir ma'lumot faktlarga asoslanadi. O'z navbatida, kelgusida bunday ilmiy asarlarning yozilishi ilm-fan rivojiga katta hissa qo'shishi mumkin.

Adabiyotlar

1. The concept and practice of critical thinking in academic writing: an investigation of international students' perceptions and writing experiences. Michelle Vyncke. King's College London. September 2012.
2. Critical – Define Critical at Dictionary.com. Retrieved 24 February 2016.
3. Facione, Peter A. 2011. Critical Thinking: What It is and Why It Counts. insightassessment.com. p. 26. Archived from the original on 29 July 2013. Retrieved 4 August 2012.
4. Mulnix J.W. 2010. Thinking critically about critical thinking. Educational Philosophy and Theory.
5. Book Reviews and Notes : Teaching Thinking Skills: Theory and Practice. Joan Baron and Robert Sternberg. 1987. W.H.Freeman, & Co., -New York: -P. 275. Index. ISBN 0-7167-1791-3. Paperback. Bulletin of Science, Technology & Society. 8 (1): 101. February 1988.
6. Facione Peter A.; Facione, Noreen C. (March 1993). "Profiling critical thinking dispositions. Assessment Update. 5 (2): 1–4.
7. Developing critical thinking skills in tertiary academic writing through the use of an instructional rubric for peer evaluation. Nor Shidrah Binti Mat Daud. the university of Canterbury. July 2012.
8. Critical Thinking in Academic Writing: A Cultural Approach. Shi PU. 2021.

REZYUME. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalariga topshiriladigan ilmiy-tadqiqot ishlarini yozishning har bir bosqichida tanqidiv fikrlashning ahamiyati berilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье описывается важность критического мышления на каждом этапе написания исследовательского задания, которое даётся студентам вузов.

SUMMARY. In this article, it is given the importance of critical thinking in each stage of research writing assignments given to students in higher education.

PROFESSIONAL TA'LIMDA KOMPETENTLI YONDOSHUV PRINSIPLARI ASOSIDA O'QUVCHILAR MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHNING ASOSIY VAZIFALARI

Z.K.Abidova – tadqiqotchi

Buxoro muhandislik - texnologiya instituti

Tayanch so'zlar: kompetensiya, kompetentli, talabaning mustaqil ishi, mustaqil ish shakllari, strategik vazifalar, metodik vazifalar, boshqaruv masalalari.

Ключевые слова: компетенция, компетентный, самостоятельная работа студента, формы самостоятельной работы, стратегические задачи, методические задачи, задачи управления.

Key words: competence, competent, independent work of a student, forms of independent work, strategic tasks, methodological tasks, management tasks.

Kirish. Ma'lumki, zamonaviy professional ta'lim kompetentli yondoshuv prinsiplari asosida malakali kadrlar tayyorlash jihatlarini bilan xarakterlanadi.

XXI asrga kelib mamlakatimiz va xorijiy tadqiqotchilar (A.A.Abdugodirov, N.A.Muslimov, A.A.Verbitskiy, V.A.Bolotov, I.A.Zimnyaya, V.V.Serikov, A.V.Xutorskoy, Sayson Sho, Dj.Raven va boshq.) ta'lim sifatini oshirish va rivojlantirishning samarali yo'nalishlarini topish bilan shug'ullanib kelmoqdalar. Olimlar tomonidan ta'lim sifatini oshirish bilan bog'liq bo'lgan kompetensiya, kompetentlik, kompetentli yondoshuv tushunchalari asosida zamonaviy ta'limni modernizatsiyalash va uning metodologiyasini mutaxassis shaxsi sifatiga qo'yiladigan talablarni inobatga olgan holda rivojlantirishga e'tibor berilmoqda.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kompetentlik va kompetensiya tushunchalari bir biri bilan o'zaro bog'liq

bo'lib, kompetensiya predmetlar va jarayonlarga nisbatan shaxsning o'zaro bog'liq xususiyatlari majmuasi bo'lsa, kompetentlik esa insonning predmet va jarayonlarga shaxsiy munosabatga ega bo'lishi tushuniladi.

A.V.Xutorskayaning ta'kidlashicha, kompetensiya deganda, ma'lum ijtimoiy va shaxsiy faoliyat sohasidagi faoliyati tajribasidan kelib chiqqan holda o'quvchining shaxsiy sifatleri (bilim, malaka, ko'nikma, qobiliyat) yig'indisi tushuniladi [2:26].

I.A.Zimnyayaning fikriga ko'ra, kompetensiya – kompetentlikni shakllantirish jarayonining strukturali birligi roli sifatida belgilansa, kompetentlik esa natija sifatida namoyon bo'ladi [3:23].

V.V.Serikov kompetentli yondoshuvga zamonaviy ta'limning strategiyasi sifatida baho berib, uni an'anaviy bilim-predmetli tizim bilan taqqoslab, farqli tomonlarini

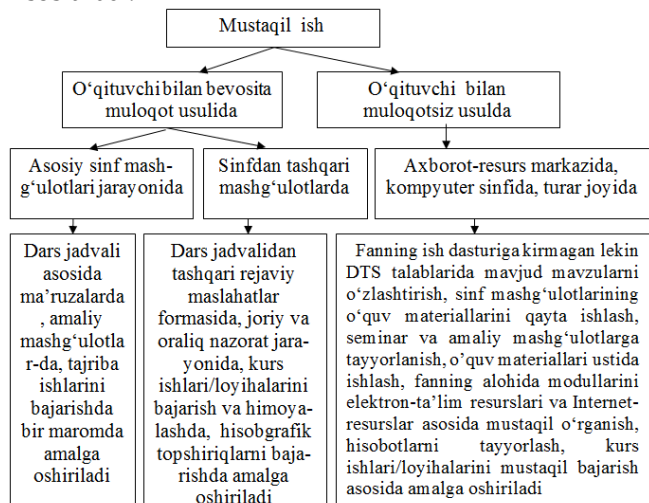
yaxlitlik va tizimlilikga asoslangan ta'limning sifat jihatdan yangi darajasi bilan ajratib ko'rsatadi [4:138].

Kompetentli yondoshuv – bu komplekt metodologik, paradigmali strukturali komponentlar bo'lib, u kompetentlikni shakllantirishga, professional mutaxassisni samarali tayyorlashga yo'naltiriladi [5,7].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 3-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi faoliyatini takomillashtirish to'g'risida"gi PQ-3504-son qarorida kasb-hunar kollejlari ta'lim sifatini oshirishga yo'naltirilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish, ta'lim jarayonini doimiy ravishda takomillashtirish vazifalari belgilab berilgan [1].

Tadqiqotning asosiy qismi. Professional ta'lim muassasalarida fanlar bo'yicha mustaqil ishlarning turlarini va ularni amalga oshirish yo'llarini sxema ko'rinishida tavsiflaymiz (1-rasm). Sxemada keltirilgan mustaqil ish turlari real ta'lim sharoitida bir-biri bilan kesishishi ham mumkin.

Sxemadan ko'rinib turibdiki, mustaqil ish sinfda yoki sinfdan tashqarida bajarilishi mumkin. O'quvchilarning mustaqil ishlarini belgilashda sinfdan tashqari ishlar asosiy hisoblanadi.

1-rasm. Mustaqil ish turlari va ularni amalga oshirish yo'llari

Shuni ta'kidlash joizki, mustaqil ish ta'lim jarayonining asosiy kompetentli-yo'naltirilgan elementi hisoblanadi va quyidagi maqsadlarga erishish uchun xizmat qiladi: mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantirish; bitiruvchini kompetentligining asosiy komponentasi (tashkil etuvchisi) sifatida uning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish; o'quvchining ilmiy-tadqiqot faoliyatini shakllantirish, mustaqil ijodiy loyihalarni amalga oshirishda ishtirok etish; xo'jalik shartnomalarini bajarishda va hisobotlarni tayyorlashda ishtirok etish; yo'nalish fanlari bo'yicha elektron-ta'lim resurslarini ishlab chiqish; muammoli topshiriqlarning yechimini topish va izlanish bo'yicha adabiyotlar tahlilini o'tkazish va h.k.

Professional ta'lim tizimida olib borilayotgan tub islohotlar o'quv paradigmasidan ta'lim paradigmasiga o'tish bilan bevosita bog'liqdir. Shu ma'noda tan olish joizki, o'quvchilarning fanlar bo'yicha mustaqil ishlari ta'lim jarayonining muhim formasi emas, balki uning asosiy formalardan biri bo'lishi kerak [6:112; 7:69].

Fanlar bo'yicha o'quvchilarning mustaqil ishlarini samarali tashkil etishning muhim omillaridan yana biri ularni ratsional rejalashtirish va tashkil etishdir. 1-jadvalda fanlar bo'yicha o'quvchilarning mustaqil ishlarining turlari va ularni bajarish bo'yicha ajratilgan namunaviy vaqt me'yorlari keltirilgan (vaqt me'yorlarini ishlab chiqishda A.I.Gertsen nomidagi RDPU ishlanmalaridan foydalanildi).

1-jadval. Mustaqil ish turlari bo'yicha ajratilgan namunaviy vaqt me'yorlari

Ma'ruza mashg'ulotiga tayyorlanish	1,5-2 s.
Amaliy (tajriba) mashg'ulotlarga tayyorlanish	1-1,5 s.
Seminar mashg'ulotiga tayyorlanish	2-4 s.
Kollokviumga tayyorlanish	4-6 s.
Nazorat ishiga, testga tayyorlanish	3-6 s.
Alohida mavzuni mustaqil o'rganish, tavsifiya etilgan adabiyot bo'yicha konspekt tayyorlash	3-5 s.
Adaptatsiyalanmagan matnni tahlil etish	3 s.-gacha
Essega tayyorlanish	1 s.
Referat yozish	6-10 s.
Kurs ishini bajarish va yozish	60-65 s.
Mavzu bo'yicha mustaqil ishini bajarish	8-10 s.
Ma'ruza tezislarni tayyorlash	5 s.
Konferentsiyaga doklad tayyorlash	10 s.
Ilmiy-tadqiqot ishlarida ishtirok etish	haftasiga 2 s.
Annotatsiyalangan maqolalar ro'yxatini tuzish	3 s.
Prezentatsiya tayyorlash	2-3 s.
Retsenziya, tahlil tuzish	2 s.
Kontent-tahlil asosida tushunchalarni tahlil etish	3 s.
Muammoli vaziyatlarni tahlil etish, ishbilarmon o'yinga tayyorlanish	2-4 s.
Ko'rgazmali qurollar tayyorlash, sxema va jadvallar tuzish	2-4 s.
Oraliq nazoratga tayyorlanish	18 s.
Yakuniy nazoratga tayyorlanish	36 s.

Shuni ta'kidlash joizki, mustaqil ishlarni ratsional rejalashtirish va tashkil etishda o'quvchi bunday o'quv faoliyatning rolini, uning ahamiyatini va bo'lajak kasbiy faoliyatida uning daxldorligini anglab yetishi lozim.

O'quv mashg'ulotlarini loyihalashda o'quvchilarning fanlar bo'yicha mustaqil ishlari rolini oshirish quyidagi faoliyat turlari orqali amalga oshirilishi mumkin:

-o'qitish metodlarini optimizatsiyalash, o'quv jarayonida o'qituvchining ish samaradorligini oshiruvchi yangi o'qitish texnologiyalarini joriy etish;

-o'quvchiga o'zi uchun qulay vaqtda o'quv materiallarni o'zlashtirish uchun axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish;

-o'quvchilarning amaliyotlarini va ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish metodikalarini takomillashtirish, chunki ushbu turdagi o'quv ishlari o'quvchilarni professional masalalarni yechishga tayyorlaydi;

-o'quv materiallarini tanlashda, masalani yechish yo'llarini izlashda o'quvchining rolini oshirish uchun kurs ishlari/loyihalarini, bitiruv malakaviy ishlar tizimini modernizatsiyalash.

Fanlar bo'yicha o'quvchilarning mustaqil ishlarini samarali tashkil etish jarayoni professional ta'lim muassasalarining kafedralarining o'quv-metodik tizimini yangilash, shu jumladan mustaqil ishlar tizimini kompetentli yondoshuv prinsiplari asosida isloh qilishni taqozo etadi. Bu borada kafedralarda kompleks strategik, tashkiliy, metodik va boshqaruv masalalarini yechish talab etiladi.

Strategik vazifalar. Kafedra fanlari bo'yicha mustaqil ishlarni kompetentli yondoshuv asosida yangilash uchun o'quvchilarning mustaqil o'quv va o'quv-ilmiy faoliyati tizimining kompetentli yondoshuv prinsiplariga mosligini tahlil etish, o'quvchilarning mustaqil o'quv faoliyati tizimini yangilashning asosiy yo'nalishlarini belgilab olish, kompetentli yondoshuv prinsiplarini joriy etish sharoitida o'quvchilarning mustaqil o'quv faoliyati kafedra tizimining modelini ishlab chiqish lozim.

Tashkiliy vazifalar. Kafedra fanlari bo'yicha o'quvchilarning o'quv faoliyatini yangilash jarayoni har qanday innovatsion faoliyat turlari singari tajribali o'qituvchilar tomonidan amalga oshiriladi. Tashkiliy masalalar bo'yicha kafedra - fanlar bo'yicha mustaqil ishlarni yangilashni amalga oshirish dasturini ishlab chiqishi, o'quvchilarning mustaqil o'quv faoliyati tizimini yangilash bo'yicha innovatsion guruhni tashkil etishi hamda eksperimental tashkiliy ishlarni bajarishi kerak.

Metodik vazifalar. Kafedrada mustaqil ishlarni samarali tashkil etish jarayoni metodik ishlarni bajarish bilan bevosita bog'liqdir. Bu borada o'quvchilarning mustaqil o'quv faoliyati jarayonida kafedra fanlari bo'yicha mustaqil o'zlashtirilishi lozim bo'lgan o'quv elementlarini aniqlash, ularning mazmunini tadqiqot komponentalari bilan

boyitish, o'quvchilarning mustaqil o'quv faoliyatini samarali nazorat qilish texnologiyalarini ishlab chiqish, shuningdek fanlar bo'yicha o'quvchilarning mustaqil ishlarni yangilash tizimini eksperimental joriy etish monitoringini tashkil etishi kerak.

Boshqaruv bo'yicha vazifalar. Fanlar bo'yicha mustaqil ishlarni tashkil etish bo'yicha kafedraning asosiy vazifalariga innovatsion boshqaruv obyektining modelini, eksperiment monitoringi modelini, shuningdek mustaqil ishlar sifati monitoringining modelini ishlab chiqish va ular asosida boshqaruv modelini amalga oshirish mexanizmlarini aniqlash vazifalari kiradi.

Belgilangan vazifalar kafedra fanlari bo'yicha mustaqil ish tizimini boshlang'ich bosqichida kompetentli yondoshuv prinsiplari asosida tashkil etish imkoniyatlarini beradi.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi faoliyatini takomillashtirish to'g'risida. (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 03.02.2018., 07/18/3504/0654-son).

2. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностноориентированного образования. // Народное образование. 2013. № 2. – С. 24-28.

3. Зимняя И.А. Компетентный подход: Каково его место в системе современных подходов к системе образования? // Высшее образование сегодня. 2006. № 8. – С. 21-26.

4. Сериков В.В. Личностный подход в образовании: концепция и технологии: Монография. – Волгоград: "Перемена", 1994.

5. Зимняя И.А. Компетентность человека – новое качество результата образования. // Проблемы качества образования. Книга 2 // Материалы XII Всероссийского совещания. – М.: Уфа: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. 2003. – С.4-13.

6. Удотова О.А. Предпосылки модернизации управления качеством профессионального образования: Монография. – Магнитогорск: МаГУ. – 2007. –С. 173.

7. Muslimov N.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy shakllantirish. -T.: «Fan», 2004, 124-b.

REZYUME. Maqolada professional ta'lim muassasalarida o'quvchilarning mustaqil ishlarni kompetentli yondoshuv prinsiplarini joriy etgan holda samarali tashkil etish va bu borada kafedralar oldida turgan muhim vazifalar bayon etilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье рассмотрены основные задачи кафедры по эффективной организации самостоятельных работ студентов на основании реализации компетентного подхода в профессиональном образовании.

SUMMARY. The article considers the main tasks of the department for the effective organization of independent work of students on the basis of the implementation of the competence approach in professional education.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING IQTISODIY BILIMLARINI RIVOJLANTIRISHDA O'YINNING ROLI

N.P.Allaberganova – stajyor o'qituvchi
Urganch davlat universiteti

Tayanch so'zlar: iqtisod, madaniyat, iqtisodiy tajriba, iqtisodiy muammo, ilmiy salohiyat, didaktik o'yin, iqtisodiy jumboqlar.

Ключевые слова: экономика, культура, экономический опыт, экономическая проблема, научный потенциал, дидактическая игра, экономические загадки.

Key words: economy, culture, economic experience, economic problem, scientific potential, didactic game, economic puzzles.

Kirish. Zamonaviy maktabgacha ta'limning vazifalaridan biri bu bolani haqiqiy hayot bilan tanishtirishdir. Bu ijtimoiy hayotdagi o'zgarishlar, bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlashning ahamiyati, ularning jamiyatlardagi o'zgarishlarga yo'naltirilganligi bilan bog'liq. Shu munosabat bilan zamonaviy maktabgacha pedagogikaning vazifalaridan biri bolalarga iqtisodiyot asoslarini o'rgatishdir. Hozirgi yosh avlodlari bozor munosabatlari sharoitida hayotga kirishmoqda. Jamiyat yuqori darajadagi iqtisodiy madaniyatga, rivojlangan iqtisodiy ongga, iqtisodiy tajribaga, iqtisodiy dunyoqarashga ega bo'lgan shaxsga talab kundan kunga ortmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017-yil 19-oktabr kuni maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan yig'ilishda ta'kidlaganidek, "Hayotimizda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan ta'lim -tarbiya tizimi haqida gapirganda, Abdulla Avloniy bobomizning dono fikrlarini takror va takror aytishga to'g'ri keladi: "Ta'lim-tarbiya – biz uchun hayot-mamot masalasidir. Qaysi sohani olmaylik, biz zamonaviy yetuk kadrlarni tarbiyalamasdan

turib biron-bir o'zgarishga, farovon hayotga erisha olmaymiz. Bunday kadrlarni, millatning sog'lom genofondini tayyorlash, avvalo, maktabgacha ta'lim tizimidan boshlanadi" deb ta'kidlagan edi [1, 2]. Bolalar o'yini – bu kattalar harakatlarini va ular o'rtasidagi munosabatlarni takrorlashdan iborat bo'lgan bolalar faoliyatining tarixan paydo bo'lgan turi. Bu obyektiv va ijtimoiy faoliyatga, ularning bilimlariga yo'naltirishga qaratilgan. O'yin bola faoliyatining eng asosiy yetakchi turi hisoblanadi [3].

Adabiyotlar tahlili: Maktabgacha yoshdagi bolalarning iqtisodiy tarbiyasi uning manfaatlarini qondirishga va uning imkoniyatlarini maksimal darajada ro'yobga chiqarishga, bolalik quvonchini saqlab, qiziqish va aqliy faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Bunga maktabgacha yoshdagi bolalarga iqtisodiy tajriba va shuning uchun iqtisodiy madaniyat o'rtirishga yordam beradigan turli xil o'yinlar yordam beradi. Yosh avlodni iqtisodiy tarbiyalash jarayoni faylasuflar, iqtisodchilar, sotsiologlar, psixologlar va o'qituvchilar tomonidan turli jihatlarida o'rganilgan.